

פְּרֹשֶׁת נִצְבִים

הטוב הנצחי

חביב אדם

בפרשת ניצבים, מעמיד משה רבנו בפני עם ישראל את עיקרון הבחירה בין בטוב לרע בין חיים למוות:

"רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב... וּבְחַרְתָּ בַחַיִּים..." (דברים ל, טו-יט)

בכדי להבין לעומק את המושג 'טוב' שבו משתמשת התורה ובעיקר את הנצחיות שבטוב, עלינו להיעזר בדברי חז"ל:

אחת מן המשניות המפורסמות שבפרקי אבות, מציגה את משנתו הסדורה של רבי עקיבא (אבות ג, יד).

1. "הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם".

חיבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנא: "כִּי בְצַלְמֵי אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם".

(בראשית ט, ו)

דבריו של רבי עקיבא אינם ברורים. אמנם בריאת אדם בצלם אלוקים, היא בהחלט עדות לחביבותו של האדם בעיני ה'. אך מה היא **חביבותו היתירה** הנודעת לו? הרי המשנה לא מוסיפה דבר?

השאלה הזאת חוזרת על עצמה גם בפסקה השנייה במשנה:

2. "חביבין ישראל שנקראו בנים למקום,

חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנא: 'בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם'."

(דברים יד, א)

גם כאן כבפסקה הראשונה, אין אנו יודעים מה היא החיבה היתירה?
ייתכן כי הביטוי 'נודעת לו' מרמז, שעצם העובדה שה' מודיע לאדם על בחירתו בו
מכל יצורי עולם לזכיה בתואר 'צלם אלוקים', היא היא החיבה היתירה.
רעיון זה נמצא בגמרא:

”הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו.” (שבת י:)

עצם ההודעה, מהווה ביטוי ליחס של הארת פנים, המעלה את המתנה לדרגה
גבוהה יותר של חיבה וקירוב. באופן זה מפרש הרמב”ם את המשנה הזאת.
הפירוש הזה קשה גם מבחינה לשונית וגם מתוך השוואה לפסקה השלישית
במשנה.
מבחינה לשונית, היה עדיף לנסח כך: חיבה יתרה חיבבו ה', שהודיעו שנברא
בצלם...

גם מבחינת השוואה לפסקה השלישית המצוטטת להלן, הפירוש הזה מוקשה:

3. ”חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה,

חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם.”

בפסקה הזאת רואים בבירור, כי החיבה היתירה היא תוספת על החביבות
הבסיסית. החביבות הבסיסית היא מענק כלי חמדה. והחיבה היתירה היא באיכות
הכלי שבו נברא העולם.

לא נותר לנו אלא לפנות אל הפסקה השלישית ולראות בה מפתח להבנת שתי
הפסקאות הראשונות. מכאן נוכל לחדור לעומק משנתו ועולמו של רבי עקיבא.

■ חביבין ישראל

משנה זו היא מיסודו של רבי עקיבא שנודע כסגורן של ישראל. אהבתו לישראל
הגיעה עד כדי כך, שפעם אחת כאשר היה משתמע שרבי עקיבא קובע עמדה
שהיה בה רמז קטרוג על דור המדבר, הגיב רבי יוחנן:

”שבקה רבי עקיבא לחסידותיה” (נטש רבי עקיבא את דרכו בלימוד זכות על
ישראל). (סנהדרין ק:)

את היסוד לחיבה היתירה לישראל, הניח רבי עקיבא בשלושת הפסקאות במשנה, המהווים יחד שלוש קומות:

1. **"חביב אדם שנברא בצלם"**. זו קומה ראשונה. צלם אלוקים מבטא דעת ובחירה חופשית.

2. מעליה קומה שנייה, **"חביבין ישראל שנקראו בנים למקום"**. כלומר, בנוסף על היותם נבראים בצלם אלוקים, הינם קשורים רוחנית לאביהם שבשמים. עליהם מוטלת שליחות לייצג את שם ה' בעולם. עם ישראל קיבל את ארץ ישראל שהיא המקום היחיד בעולם שבו יתגלה אליהם ה' באמצעות הנבואה ובית המקדש.

3. מעל הקומה זו קיימת קומה שלישית וזו הפסקה השלישית במשנה:

"חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה.

חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם, שנאמר: **"כי**

(משלי ד, ב)

לקח טוב נתתי לכם תורתִי אל תעזבו".

התורה שניתנה לישראל, היא הכלי שבאמצעותו ימלא עם ישראל את שליחותו וייעודו כנושא דרך ה', והיא הכלי שבו בחר ה' לברוא בו את העולם.

■ כלי חמדה שבו נברא העולם

כאן מתעורר קושי גדול. איך אפשר לתת בידי בן אנוש כלי רב עוצמה שבו נברא העולם?

הקושי הוא כפול.

א. האם בן אנוש מסוגל להשתמש בו?

ב. האם בן אנוש רשאי להשתמש בו מבלי חשש שיעשה בו שימוש לרעה?

את התשובה לשתי השאלות האלו מספקות שתי הפסקאות הראשונות במשנה. א. היות והאדם נברא בצלם אלוקים, הוא גם מסוגל להשתמש בכלי שבו השתמש בורא עולם.

ב. הואיל ועם ישראל נקראו בנים למקום ובודאי ילכו בדרכו, הותר להם להשתמש בכלי שבו ה' יצר את עולמו.

על פי זה, פירוש הפסקה הראשונה במשנה יהיה כך: **"חיבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם"**, והיא תיוודע בהמשך.

הפסקה השנייה "חיבה יתירה נודעת להם שנקראו **בנים למקום**", גם היא תתברר בהמשך.

בפסקה השלישית מתברר הכול: "חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חיבה יתרה נודעת להם שניתן להם **כלי חמדה שבו נברא העולם**". בזכות שתי המעלות הקודמות א – נבראו בצלם ב – נקראו בנים למקום זכו ישראל למעלה השלישית.

■ לְקַח טוֹב

רבי עקיבא הביא ראיה שהקב"ה נתן לישראל כלי חמדה שבו נברא העולם, מפסוק זה:

"כִּי לְקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרַתִּי אֶל תַּעֲזוּבוּ". (משלי ד, ב)

הקב"ה אומר לישראל: אל תעזבו את תורתך כי היא עסקה (מקח) טובה. כאן מתעורר קושי. נכון, בפסוק הזה ניכר בעליל שהתורה היא כלי חמדה, אך מנין שהיא הכלי שבו ה' ברא את העולם?

התשובה היא במילת מפתח אחת: "**טוב**". הוא הכלי שבו ברא ה' את העולם. המילה "טוב" היא מטבע לשון, החוזר ונשנה בכל יום מימי הבריאה. "**וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב**" (בראשית א, י) ... הגדיל לעשות יום השישי, שבו נאמר: "**וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וַהֲנִיחָ טוֹב מְאֹד**". (בראשית א, לא)

מדוע כותבת התורה, שה' התבונן במעשי ידיו וראה שהם טובים? האם כדי להשתבח במעשה ידיו? אם כן, בפני מי?

הנחת היסוד שלנו היא, שהקב"ה הוא הטוב המוחלט:

"טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו". (תהילים קמה, ט)

ומכיוון שהוא טוב, הוא רוצה להטיב:

"טוב אתה ומטיב למדני חֲקִיךָ". (תהילים קיט, סח)

ומניין שה**טוב הנצחי** הוא סרגל המידה שעל פיו תכנן וביצע את כל מעשה בראשית? מן הפסוק הבא:

"וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל טוֹבֵי עַל פְּנֵיךָ וְקִרְאתִי בְּשֵׁם ה' לְפָנֶיךָ...". (שמות לג, יט)

לפי פירוש הרמב"ם במורה הנבוכים, הביטוי **כָּל טוֹבֵי** מכוון לכל מעשה בראשית. ומכיוון הקב"ה רצה שמעשי ידיו יהיו קיימים לעולם בבחינת "חֶק נִתֵּן וְלֹא יֵעָבֹר", (תהילים קמח, ו) וכל מה שעומד בתְּקֵן הטוב הוא קיים לעולם, משום כך בדק ה' בכל יום את מה שנברא, באיזו מידה הוא עומד בתקן של הטוב הנצחי? רק כאשר התבררה תשובה חיובית, עבר ה' לשלב הבא.

רק היום השני, לא עמד בקנה המידה הזה עד חצי היום השלישי. הטעם הוא שאת השלמת הטוב השאיר ה' לאדם (מצא אישה מצא טוב). משום כך נאמר על אדם הראשון: "**לֹא טוֹב הֵיּוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ**". (בראשית ב, יח) כלומר, ללא אישה וללא משפחה אינו יכול להשפיע טובה על זולתו. כיוון שכך, אין לו קיום והמשכיות. מצד שני, אדם הנושא אישה נאמר עליו: "**מִצָּא אִשָּׁה מְצָא טוֹב**" (משלי יח, כב) כלומר, מצא אפיק להשפיע טובה על זולתו, וזהו אותו קיום והמשכיות שהיה חסר לו כאשר היה לבדו.

התורה היא לקח "טוב", מפני שהיא ספר חוקים המלמד לעשות טוב והמאפשר **קיום נצחי לעולם**.

כך אומר משה רבנו לישראל:

וַיִּצְוֵנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאַה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים
לְחַיֵּתְנוּ כִּהְיוֹם הַזֶּה".
(דברים ו, כד)

מכאן הסיק רבי עקיבא את תמצית שיטתו.

"כל דעביד רחמנא לטב עביד".
(ברכות ס:)

כלומר, כל מה שברא הקב"ה בעולמו הוא למטרת עשיית טוב. כל יום מימי בראשית נמדד בסרגל המטרה הזאת. כל מה שעומד בקריטריון הטוב, נברא.

■ לַמַּעַן יֵיטֵב לָךְ

הנה דוגמה נוספת לקביעה, שחֶסֶד בטוב ובהטבה, הוא גם חֶסֶד יסודי בקיום. עשרת הדיברות המוזכרים בפרשת "יתרו", חוזרים ונשנים גם בפרשת "ואתחנן". אחד ההבדלים המשמעותיים ביניהם, היא מצוות כיבוד אב ואם. בעשרת הדברות שבפרשת ואתחנן מופיע הפסוק: "**לַמַּעַן יֵאָרִיכְךָ יְמֶיךָ וְלַמַּעַן יֵיטֵב לָךְ**". (דברים ה, טז) הביטוי "יֵיטֵב לָךְ" אינו מופיע בעשרת הדברות שבפרשת יתרו.

הגמרא מציינת את הטעם.

"מפני שסופן של הלוחות הראשונות להשתבר".
(בבא קמא נה.)

הלוחות הראשונות לא זכו להשפיע טובה על עם ישראל ולמנוע מהם עבודה זרה בעגל הזהב. משום כך אין להם קיום. זו הסיבה שהאזכור "כי טוב" נשמט מהם. בהקשר לזה כותב "בעל הטורים" דבר מופלא. מספר האותיות בעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן גדול ממספר האותיות המקבילות בספר שמות בשבע עשרה אותיות שהם בגימטרייה "טוב".
ראוי להדגיש כי גם האות ט' הפותחת את המילה "טוב", אינה מופיעה בעשרת הדיברות שבפרשת יתרו. בל נשכח, כי הפעם הראשונה בה אנו נתקלים באות ט' בתורה, היא במילה "טוב".

הנהנה מיגיעו

דוגמא נוספת נמצא במאמר הבא, בגמרא מסכת ברכות (דף ח ע"א):

"אמר רבי חייא... גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. בירא שמים נאמר:
"אֲשֶׁרִי אֵישׁ יִרָא אֶת ה' " (תהילים קיב, א) ובנהנה מיגיעו נאמר: "יִגִיעַ כַּפֵּיךָ כִּי תֵאָכֵל
אֲשֶׁרִיךָ וְטוֹב לָךְ".
(תהילים קכח, ב)

הביטוי "טוב לך" מופיע רק בנהנה מיגיעו כפיו.

על פי המהלך עד כה, ההסבר יהיה כדלקמן.

כאשר נזקקים לחסד, תלויים ברצונו של בעל החסד והוא זה שמחליט בלעדית על המשך מתן החסד.

לא כן הנהנה בזכות ועל פי חוק ודין. כאן לא ניתן להפסיק את התגמול בצורה חד צדדית. התגמול הופך לסוג של הסכם שכר שיש לו קיום והמשכיות. אדם שנהנה מיגיעו כפיו, אוכל בזכות ולא בחסד ולכן אשריו **וטוב לו**.

בביטוי "ירא שמים", מתכוונת הגמרא לאדם שגדל באווירה של יראת שמים וקיבל זאת מן המוכן. לעומת "הנהנה מיגיעו כפיו", שהוא אדם שגילה את ה' מתוך התמודדות בינו לבינו ומול שאלות שהוצבו מולו. אדם כזה מרוויח, שיראת שמים שבו מבוססת ונצחית. זו הסיבה להופעת הביטוי "וטוב לך".

■ וְהָיָה טוֹב מְאֹד

נשוב אל היום השישי מששת ימי הבריאה.

"וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָיָה טוֹב מְאֹד". ביום השישי הופיע משהו חדש הנקרא יצר הרע, שהוא דַּחַף יצרי קשה אשר פיתה את חוה אשת אדם הראשון.

חז"ל פירשו את הביטוי "טוב מְאֹד" באופן הבא:

"טוב" זהו יצר הטוב. "מְאֹד" זהו יצר הרע. (בראשית רבה ט, ז)

כוונתם היא, שכל עוד לא היה יצר הרע, היה האדם ניזון בחסד ה' שהוא רצון המעניק. קיום החסד הזה איננו מובטח וייתכן כי יופסק. לעומת זאת, אחרי הופעת יצר הרע ואחרי ההתמודדות של האדם מולו, האדם ניזון בזכות ובדין. רק אז מובטח לו הגמול הטוב על פי דין ועל פי צדק, ורק אז יש לו קיום והמשכיות. יצר הרע, הוא זה שמעמיד את בני האדם למבחן, ובו נמדדת מידת הצלחתם בהתמודדות היומיומית מולו.

אם עמדו מולו בהצלחה, הם רשאים לתבוע את הטוב האלוקי המובטח. אין הם תלויים עוד ברצון הבלעדי של הנותן, שהוא הקב"ה. כאן כבר יש ברית, שהיא התחייבות לספק את התגמול הטוב מכוח הצדק והמשפט שה' בעצמו קבע. לכן ביום השישי הופיע הביטוי "טוב מְאֹד". כלומר, כעת התייצב הטוב האלוקי על קיומו הנצחי.

נחזור אל המשנה שבה פתחנו ונסכם.

רבי עקיבא מגלה לנו כי עם ישראל קיבל כלי חמדה שבו נברא העולם. הפסוק המוכיח זאת הוא: "כִּי לָקַח טוֹב נִתַּתִּי לָכֶם תּוֹרַתִי אֶל תַּעֲזֹבוּ". תורת ה' היא הטוב הנצחי, כי היא ערובה לקיום העולם ובלעדיה איש את רעהו חיים בלעו. משום כך היא קנה המידה הנקרא טוב קיומי, שלאורו נברא העולם.

זהו גם פירוש מאמר חז"ל:

"איסתכל באורייתא וברא עלמא".

(זוהר, תרומה קסא)

כלומר, הקב"ה התבונן במטרה שהתורה הציבה והיא הטוב הנצחי, ובתאימות מלאה עם מטרה זו, ברא את כל היקום. כל מה שלא עמד במבחן קנה המידה של הטוב, פשוט לא נברא.

את התורה הזאת קיבלנו במתנה. היא שייכת לאופיינו ולתכונות הפנימיות שבנו:
"כִּי קָרוֹב אֵלַיךְ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ". (דברים ל, יד)
הקב"ה בוחן כל אחד ואחד, האם הוא מכווין את דרכיו על פי הטוב הנצחי?
אם כן, הרי הוא שותף להקב"ה במעשה בראשית ואשריו ואשרי חלקו.

